

Madde Kullanım Bozukluğu Olan Genç Yetişkinlerin Algıladıkları Aile Ortamı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma

Serkan Bircan¹, Gülsen Erden², Merve Vatansever³

Bircan, S., Erden, G. ve Vatansever, M. (2019). Madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkinlerin algıladıkları aile ortamı: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Nesne*, 7(14), 52-67.

DOI: 10.7816/nesne-07-14-04

Anahtar kelimeler
Madde kullanım bozukluğu, ebeveyn kabul-reddi, çocuk yetiştirme stilleri, benlik saygısı

Keywords
Substance use disorders, parental acceptance-rejection, parenting styles, self-esteem

Öz

Bu çalışmanın amacı madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan genç yetişkinleri benlik saygıları ve yetiştikleri aile ortamları açısından karşılaştırmaktır. Anne ve babadan algılanan kabul-ret ve çocuk yetiştirme stilleri açısından ayırt edici faktörlerin neler olduğunun bulunması amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Ankara Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM) Kliniğinde yatarak ve ayakta tedavi gören, yaşları 15-25 arasında değişen (Ort. = 20.9) 140 (129'u erkek, 11'i kadın) madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkin ve demografik özellikler açısından eşleştirilmiş 146 (140'ı erkek, 6'sı kadın) madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcılardan oluşmaktadır. Araştırma verileri, demografik bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Ebeveyn Kabul-Ret/Kontrol Ölçeği (EKRO/K) ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (ÇYSÖ) ile toplanmıştır. Madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların karşılaştırma grubuna göre, hem annelerinden hem de babalarından anlamlı olarak daha fazla ret, daha fazla kontrol; daha az kabul/ilgi ve daha fazla sıkı denetim/kontrol algıladıkları bulunmuştur. Gruplar benlik saygısı açısından karşılaştırıldığında, madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların benlik saygısı puanlarının karşılaştırma grubundan daha düşük olduğu bulunmuştur. Çocuk yetiştirme stilleri açısından gruplar karşılaştırıldığında, madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkinlerin ebeveynlerinin her ikisini de otoriter olarak algıladıkları görülmüştür. Ebeveyn kabul-reddinin, çocuk yetiştirme stillerinin, aile ortamının ve benlik saygısının genç yetişkinlerdeki madde kullanım bozukluğunda önemli faktörler olduğu görülmüştür.

Perceived Family Environment by Young Adults with Drug Use Disorders: A Comparative Study

Abstract

The aim of this study is to compare young adults with and without substance use disorders in terms of their self esteem and family environment. It is aimed to find out what the distinguishing factors are in terms of the perceived parental acceptance-rejection and parenting styles from mother and father. The sample of the study included 140 young adults (129 male, 11 female) aged between 15 and 25 years (Mean = 20.9) who were admitted to Ankara Alcohol and Substance Dependency Treatment and Training Center Clinic (AMATEM), and 146 (140 male, 6 female) young adults without substance use disorders matched in terms of demographic variables. The data were collected with the Personal Information Form containing demographic information, the Rosenberg Self-Esteem Scale (RSS), the Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ) and the Parenting Style Inventory (PSI). According to the results, participants with substance use disorders perceived significantly more maternal and paternal rejection, control, strictness/ supervision and less acceptance/involvement than the comparison group. Young adults with substance use disorder had lower self-esteem scores than participants without substance use disorders. Comparing groups in terms of parenting styles, participants with substance use disorders perceived both parents as authoritarian. Parental acceptance-rejection, parenting style, family environment and self-esteem have been found to be important factors in young adults substance use disorder.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 01 Ekim 2018

Düzeltilme tarihi: 29 Nisan 2019

Kabul tarihi: 30 Mayıs 2019

DOI: 10.7816/nesne-07-14-04

¹ bircan75(at)yahoo.com, ORCID: 0000-0002-1240-8543

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, erdeng(at)ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7596-9479

³ Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Adli Bilimler Enstitüsü, Adli Psikoloji Anabilim Dalı, mvatansever(at)ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2411-7134

Madde kullanımı ve bağımlılığı günümüzde giderek artan toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Zaman içinde tanı sınıflamasında kullanılan kavramlar da değişime uğramıştır. Madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı tanılarındaki ayırım ilk kez DSM-III ile yapılmıştır. Bağımlılık tanısı için fizyolojik bağımlılık belirtileri ön plana çıkmıştır. DSM-IV ile madde kötüye kullanımı, bağımlılığın daha erken ve hafif dönemlerini içermektedir. Ancak pratikte karşılaşılan madde kötüye kullanım ölçütleri şiddetli bir şekilde görülebildiği için madde kötüye kullanımı ve madde bağımlılığı tanıları DSM-V ile birlikte madde kullanım bozuklukları başlığı altında birleştirilmiştir (Güleç, Köşger ve Eşsizoglu, 2015). Tanı sınıflamasında gerçekleşen bu değişimin yanı sıra, madde kullanım bozukluğunun etiyolojisine ve risk faktörlerine ilişkin yapılan çalışmalar giderek artmaktadır.

Ergenlerde ve genç yetişkinlikte madde kullanımının artması ve giderek toplumsal bir sorun haline gelmesiyle birlikte araştırmacılar, madde kullanım bozukluğunun etiyolojisi ve risk faktörleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Madde kullanım bozukluğunda risk faktörleri değerlendirilirken, çocuğun sosyalleşme sürecinde yetiştiği ortamın, yani ailesinin büyük öneme sahip olduğu üzerinde durulmuş ve çalışmalar madde bağımlılığı ve aile arasındaki ilişki üzerine odaklanmıştır (Adalbjarnardottir ve Hafsteinsson, 2001; Jones, Ehrlich, Lejuez ve Cassidy, 2015; Van Ryzin, Fosco ve Dishion, 2012; Wills, Resko, Ainette ve Mendoza, 2004). Ergenlerin madde kullanımı ve bozukluğunda aile ortamında ebeveynin çocuklarını yetiştirirken sergiledikleri tutum ve davranışlarını kapsayan çocuk yetiştirme stillerinin (ÇYS) önemli olduğu vurgulanmaktadır. Baumrind (1966, 1968), otoriter, demokratik ve izin verici olmak üzere çocuk yetiştirme stillerini üç çeşit olarak sınıflandırmıştır. Maccoby ve Martin (1983), izin verici stilin izin verici/şımartan ve izin verici/ihmkâr olarak iki ayrı kategoriye kapsadığını belirtmiştir. Kabul eden ve kontrol eden iki boyutun etkileşimi ile dört çocuk yetiştirme stili ortaya çıkmıştır: otoriter, demokratik, izin verici/şımartan, izin verici/ihmkâr.

Reddedici ve aşırı koruyucu çocuk yetiştirme stillerinin ergenlerde madde kötüye kullanımı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Matejevic, Jovanovic ve Lazarevic, 2014). Avrupa'daki birçok ülkede yapılmış araştırma sonuçlarını bir araya getiren kapsamlı bir çalışmanın sonuçlarına göre, izin verici/şımartan ve demokratik çocuk yetiştirme stillerinin düşük madde kullanımıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Otoriter ve izin verici/ihmkâr çocuk yetiştirme stilleri ise yüksek madde kullanımı ile ilişkilidir (Calafat, García, Juan, Becoña ve Fernández-Hermida, 2014). Ebeveynlerini izin verici/ihmkâr olarak algılayan ergenlerin, ebeveynleri otoriter olarak algılayan ergenlere göre daha fazla madde kullandıkları belirtilmektedir (Adalbjarnardottir ve Hafsteinsson, 2001). Ebeveynlerini izin verici olarak ve annenin kontrolünü düşük olarak algılayan gençlerin alkol ve madde kullanma olasılığının yüksek olduğu bildirilmektedir (Becona ve ark., 2013). Yapılan son araştırmalar, ihmkâr ebeveynlik stili ile ergenlerin madde kullanımı arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Demokratik ebeveynlik tarzı ise ergenlerin daha az alkol kullanımıyla ilişkili bulunmuştur (Berge, Sundell, Öjehagen ve Håkansson, 2018).

Madde kullanım bozukluğu ve bağımlılığında çocukluk dönemindeki aile ortamı ve ebeveynler ile kurulan ilişkinin önemini araştıran çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Ebeveyn kabul-ret kuramı (EKAR), dünya çapında kişilerarası kabul ve reddin başlıca nedenlerini, sonuçlarını ve diğer değişkenlerle ilişkilerini yordamaya ve açıklamaya çalışan yaşam boyu gelişim ve sosyalizasyon temelli kanıta dayalı bir kuramdır (Rohner 1975, 2008). Rohner 2014 yılında kuramın adını romantik ilişkileri de içine alacak şekilde Kişilerarası Kabul-Red Kuramı olarak değiştirmiştir (Rohner, 2016). Bu kuramda ebeveynliğin sıcaklık

boyutu iki uçlu bir süreklilik oluşturur. Sürekliliğin kabul ucunda, sevgi, şefkat, bakım, destek ve sıcaklık gibi olumlu duygu ve davranışlar yer alır. Reddedici uçta bu olumlu duygu ve davranışların yokluğu, çocuktan esirgenmesi ile fiziksel ya da psikolojik incitici duygu ve davranışlar yer alır. Kurama göre reddedilmeyi deneyimleyenler olumsuz benlik saygısı ve öz yeterlik geliştirirler (Rohner 1975, 2008). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin ebeveynlerinden düşük düzeyde kabul algıladığı (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2014; İnci, İpçi, Altıntoprak, Ardıç ve Ercan, 2016; Siyez, Gezginci Gürçay ve Yüncü, 2012), ebeveynlerinin evlilik ilişkilerinde çatışma düzeyinin fazla ve aile ortamının daha stresli olduğu görülmektedir (Siyez, Gezginci Gürçay ve Yüncü, 2012). Ebeveyn ile ergen arasındaki ilişkinin zayıf ve düşmanca oluşu, ergenlik öncesi dönemde ve ergenlik boyunca iletişimin kopuk olması, desteğin az olması, ebeveynlerin çocuklarının yaptıklarından haberlerinin olmayışı ergenlerin yüksek düzeyde madde kullanımı ile ilişkilidir (Denton ve Kampfe 1994; Hummel, Shelton, Heron, Moore ve Bree, 2012; Jones, Ehrlich, Lejuez ve Cassidy, 2015).

Ebeveyn kontrolünün ve gözetimin az olmasının, madde ve alkol kullanımının yüksek olmasıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen ve Trapl, 2003; Van der Vorst, Engels, Meeus ve Deković, 2006). Yapılan karşılaştırmalı bir çalışmada madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin ailelerindeki kontrol ve denetlemenin daha düşük olduğu ve daha az psikolojik özerklik sağladığı bildirilmektedir (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2014). Madde bağımlılığı olan ergenlerin çocukluk ilişkilerinde her iki ebeveynleri tarafından daha çok ihmal edildiklerini, anne ve babalarının soğuk, sevgisiz ve ilgisiz davrandığı rapor edilmektedir (İnci, İpçi, Altıntoprak, Ardıç ve Ercan, 2016). Anneden algılanan kabul azaldıkça ergenlerin alkol ve madde kullanımı artmaktadır (Ozer, Flores, Tschann ve Pasch, 2011). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin annelerini reddedici ve saldırgan olarak algıladıkları, babalarını ise aynı şekilde reddedici ve saldırgan aynı zamanda ihmal edilmiş olarak algıladıkları görülmektedir (Yüncü, Pala, Kabasakal, Kesebir ve Özbaran, 2015). Ebeveynlerini aşırı korumacı algılayan genç yetişkinlerin düşük benlik saygısına (DeHart, Pelham ve Tennen, 2006), demokratik ebeveyn stili algılayanların ise yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür (Milevsky, Schlechter, Netter ve Keehn, 2007).

Geçmiş yaşantıların benlik saygısının gelişiminde önemli olduğu bilinmektedir (Harter, 2003). Araştırmalar benlik saygısının oluşumunda aile ile olan etkileşime ve ebeveynlik stillerine odaklanmaktadır. Benlik saygısı kişinin kendisi ile ilgili değerlendirmelerinin toplamıdır (Weiten ve Lloyd, 2006). Bu değerlendirmede sadece bizim hangi niteliklere sahip olduğumuz değil aynı zamanda onları nasıl değerlendiğimiz ön plana çıkmaktadır (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Araştırmalar, benlik saygısı ile ÇYS arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Weiten ve Lloyd, 2006; Sümer ve Güngör, 1999). Milevsky, Schlechter, Netter ve Keehn (2007), düşük benlik saygısının çeşitli problemleri davranışları yordadığını (Bahçivan-Saydam ve Gençöz, 2005), benlik saygısı düşük olanların problemlerle baş etmede daha yetersiz olduklarını göstermektedir (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin olmayanlardan anlamlı düzeyde düşük benlik saygısına sahip olduğu belirtilmektedir (Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Bu araştırmanın amacı, madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan genç yetişkinlerin yetiştikleri aile ortamını nasıl algıladıklarını ve benlik saygılarını karşılaştırmaktır. Bu doğrultuda, her iki gruptaki katılımcıların, yetiştiği aile ortamı kapsamında anne ve babalarından algıladıkları sıcaklık/şefkat, düşmanlık/saldırganlık, ihmal/kayıtsızlık, ayrışmamış ret, kontrol, kabul/ilgi, sıkı denetim/kontrol

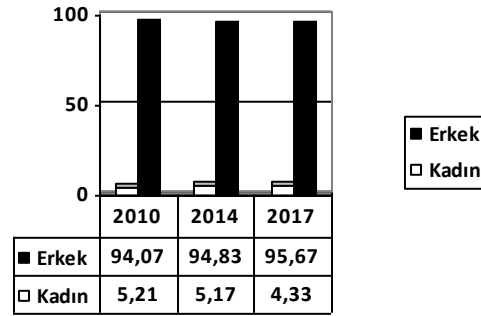
değişkenleri karşılaştırılmıştır. Demokratik, izin verici/ihmalkâr, izin verici/şımartan ve otoriter olmak üzere dört çocuk yetiştirme stilli ve benlik saygıları açısından gruplar arası fark olup olmadığı incelenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmada, Ankara AMATEM Polikliniği'nde yatarak ve ayakta tedavi gören, 15-25 yaş aralığındaki 140 (65'i yatarak tedavi gören, 81'i ayaktan tedavi gören) madde kullanım bozukluğu tanısı psikiyatristler ve psikologlar tarafından yapılan psikiyatrik ve psikolojik değerlendirmeler sonucu konmuş olan genç yetişkinler ile benzer demografik özelliklere sahip 146 madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcılarla çalışılmıştır. Mevcut çalışmanın madde kullanım bozukluğu olan örneklemine %92.1'ini erkekler, % 7.9'unu kadınlar oluşturmaktadır. EMCDDA ve Türkiye Uyuşturucu Raporunda (Şekil 1) görüldüğü gibi yatarak tedavi gören madde bağımlılığı olanların cinsiyet dağılımı erkekler için % 94.07 ile % 95.67 kadınlar içinse % 4.33 ile % 5.21 arasında değiştiği görülmektedir (EMCDDA, 2011, 2015; Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2018). Bu oranlar geçmiş yıllar için de benzer bir örüntü göstermektedir (EMCDDA, 2006; EMCDDA, 2009). Bu çalışmanın örneklemine kadın ve erkek sayıları açısından söz konusu evreni temsil edici olduğu düşünüldüğünden, kadın katılımcılar araştırma dışı bırakılmamıştır.

Şekil 1. EMCDDA ve Türkiye Uyuşturucu Raporu Verilerine Göre Yatarak Tedavi Gören Madde Kullanım Bozukluğu Olan Bireylerin Yıllara Göre Cinsiyet Dağılımı

Bağımlılık yapıcı maddelerden esrar, eroin, kokain, hap ve bali, çakmak gazı gibi uçucu madde bağımlılığı olanlar araştırma kapsamına alınırken sigara ve alkol bağımlılığı olanlar kapsam dışında tutulmuştur. Araştırma grubu ile karşılaştırma grubu arasında yaş, eğitim, meslek, kardeş sayısı, medeni durum, anne baba eğitim ve anne baba meslek ve gelir durumları açısından fark olup olmadığı, sürekli değişkenlerde t-testi ve kategorik değişkenlerde ki-kare testleriyle incelenmiştir. Sonuçlar, iki grup arasında demografik değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla katılımcıların demografik bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, anne ve baba için ayrı ayrı uygulanan Ebeveyn Kabul-Ret/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K) ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (ÇYSÖ) kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim ve medeni durum, gelir durumu gibi demografik bilgileri ile anne ve babalarının demografik bilgileri bulunmaktadır. Kişisel bilgi formu ayrıca

katılımcıların madde bağımlılığına ilişkin, kullanılan madde türü, madde kullanmaya başlama yaşı, madde kullanım sebepleri, tedavi durumu gibi bilgilerin bulunduğu soruları da içermektedir.

Ebeveyn Kabul-Ret/Kontrol Ölçeği (EKRÖ/K): Ebeveyn Kabul-Ret ölçeği ve Kontrol ölçeğinden oluşmaktadır. İki ölçeğin birleştirilmesi ile oluşan EKRÖ/K'de toplam 73 madde ve beş boyut bulunmaktadır (Rohner ve Khaleque, 2005). Bunlar Sıcaklık/Şefkat, Düşmanlık/Saldırganlık, İhmal/Kayıtsızlık, Ayırışmamış Ret ve Kontrol alt ölçekleridir. EKRÖ/K, anne ve baba için ayrı ayrı doldurulmaktadır. Anneden algılanan kabul-ret ve kontrolü ölçen form “EKRÖ/K Anne Formu”, babadan algılanan kabul-ret ve kontrolü ölçen form “EKRÖ/K Baba Formu” olarak isimlendirilmektedir. Çocuk/Ergen EKRÖ/K ve yetişkin EKRÖ/K'nin ülkemizdeki güvenirlik ve geçerlik çalışması Varan (2003a, 2003b) tarafından yapılmıştır. EKRÖ'nün hem Anne hem de Baba formlarına ait alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayıları .82 ile .96 arasında değiştiği bulunmuştur. Anne ve baba formlarının her ikisinin toplam iç-tutarlık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe sonradan eklenen Kontrol alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı Anne Formu için .74, Baba Formu için .73 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında EKRÖ/K Anne Formu için toplam iç-tutarlık katsayısı .96, EKRÖ/K Baba Formu için toplam iç-tutarlık katsayısı .97 olarak bulunmuştur. EKRÖ Kontrol alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı Anne Formu için .80, Baba Formu için .84 olarak hesaplanmıştır.

Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (ÇYSÖ): Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği, Maccoby ve Martin' in (1983) önerdiği boyutlar ve sınıflandırma yöntemleri temelinde Steinberg, Mounts, Lamborn ve Dornbusch'un (1991) çalışmaları örnek alınarak Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek “kabul/ilgi” ve “sıkı denetim/kontrol” olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Kabul/ilgi boyutuyla katılımcıların anne ve babaları tarafından sevilme, ilgilenilme, kabul ve anlayış görme derecesi; sıkı denetim/kontrol boyutuyla ise denetlenme, kontrol edilme, sınırlandırılma, disiplin altında tutulma dereceleri ölçülmektedir. Ölçek 5'li Likert tipinde 22 maddeden oluşmaktadır. ÇYS ölçeği anne ve baba için ayrı ayrı doldurulmaktadır. Sümer ve Güngör' ün (1999) çalışmasına göre her iki boyutun güvenirliğine ilişkin alfa güvenirlik katsayıları: anne ve babadan algılanan kabul/ilgi boyutları için .94, anneden algılanan sıkı denetim/kontrol boyutu için .80, babadan algılanan sıkı denetim/kontrol boyutu için ise .70 bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları anneden algılanan kabul/ilgi boyutu için .84, babadan algılanan kabul/ilgi boyutu için .90, anneden algılanan sıkı denetim/kontrol boyutu için .77 ve babadan algılanan sıkı denetim/kontrol boyutu için ise .85 olarak bulunmuştur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Rosenberg (1965) tarafından ergenlerin genel benlik saygısını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türk toplumuna uyarlaması Çuhadaroglu (1986) tarafından yapılmıştır. 12 alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar: "Benlik Saygısı, Kendilik Kavramının Sürekliliği, İnsanlara Güvenme, Eleştiriye Duyarlılık, Depresif Duygulanım, Hayalperestlik, Psikosomatik Belirtiler, Kişilerarası İlişkilerde Tehdit Hissetme, Tartışmalara Katılabilme Derecesi, Ana-baba İlişkisi, Babayla İlişki, Psişik İzolasyon" alt ölçekleridir. Bu çalışmada sadece Benlik Saygısı alt ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan maddeler “çok doğru” (4 puan), “doğru” (3 puan), “yanlış” (2 puan), “çok yanlış” (1 puan) şeklinde dörtlü likert tipi ölçek üzerinde yanıtlanmaktadır. Bu çalışmada Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .85 olarak bulunmuştur.

İşlem

Madde kullanım bozukluğu olan katılımcılara araştırma kapsamındaki ölçekleri uygulamak için, Ankara AMATEM Polikliniği'nden alınan gerekli izinler ve etik kurul onayı sonrasında AMATEM'de

yatarak ve ayakta tedavi gören madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkinlere ölçekler uygulanmıştır. Karşılaştırma grubuna, Ankara'da araştırma grubuyla benzer özelliklere sahip personeli olduğu düşünülen ve rastlantısal olarak belirlenen dört kurum vasıtasıyla ulaşılmıştır. Bu kurumlarda araştırma grubu ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu açısından benzer özelliklere sahip olduğu düşünülen kişilere ulaşılarak gönüllülük esasına göre ölçeklerin doldurulması sağlanmıştır. Her iki grubun katılımcılarından yazılı onam alınmıştır.

Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler analiz için SPSS (20.0) İstatistik paket programına aktarılmıştır. İstatistiki incelemeler sonucunda karşılaştırmalar yapılırken, katılımcıların benlik saygısı, anne ve babalarından algıladıkları Çocuk Yetiştirme Stillerinin her iki alt boyutu ve EKRÖ/K'nın kontrol boyutunun normal dağılım sergilediği için bağımsız örneklem için t-testi; anne ve babadan algılanan toplam Ebeveyn Kabul-Reddi ve alt boyutlardan elde edilen veriler normal dağılım sergilemediği için parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır.

Katılımcıların anne ve babalarından algıladıkları çocuk yetiştirme stillerini sınıflandırmak için kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarından elde edilen verilerin medyan değerleri kullanılmıştır (Sümer ve Güngör, 1999; Milevsky, Schlechter, Netter ve Keehn, 2007). Bu boyutların çaprazlamasından dört çocuk yetiştirme stili üretilmiştir. Buna göre iki temel boyuttan da medyan değerinin üzerinde puan alan katılımcılar “demokratik”, altında puan alanlar ise “izin verici/ihmalkâr” çocuk yetiştirme stili içerisinde kategorize edilmişlerdir. Kabul/ilgi boyutundan medyanın üzerinde, sıkı denetim/kontrol boyutundan ise medyanın altında puan alanlar “izin verici/şımartan” ve son olarak kabul/ilgi boyutundan medyanın altında, sıkı denetim/kontrol boyutundan ise medyanın üzerinde puan alanlar “otoriter” olarak sınıflandırılmışlardır (Sümer ve Güngör, 1999). Anneden algılanan ÇYS'nin sınıflandırılmasında 36 katılımcı, babadan algılanan ÇYS'nin sınıflandırılmasında 21 katılımcı, boyutların en az birinden veya her ikisinden medyan değerinde puan aldığı için sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla anneden algılanan ÇYS sınıflandırması 250 katılımcı, babadan algılanan ÇYS sınıflandırması 265 katılımcı üzerinden yapılmıştır. ÇYS'nin kategorik açıdan yapılan karşılaştırmalarında ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular

Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular

Örneklemin büyük çoğunluğu erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Madde kullanım bozukluğu olan grubun %92.1'i (n=129), madde kullanım bozukluğu olmayan grubun ise %95.9'u (n=140) erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Madde kullanım bozukluğu olan kadınların örneklemin %7.9'u oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla örnekleminde kadın katılımcı sayısının azlığı sebebiyle, araştırmada cinsiyet açısından karşılaştırma ve analiz yapılmamıştır. Madde kullanım bozukluğu olan grubun %48.6'sı (n=68) 18-20 yaş aralığında, madde kullanım bozukluğu olmayan grubun da %50'si (n=73) 18-20 yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırma grubunun yaş ortalaması 20.9 (S=2.47), karşılaştırma grubunun yaş ortalaması ise 20.29'dur (S=1.49). Yaş ortalamalarına uygulanan t-testi sonucuna göre araştırma ve karşılaştırma grubu yaş açısından farklılaşmamaktadır ($t = -.804, p > .05$). Madde bağımlılığı olan katılımcıların % 41.4'ü ortaokul, % 35.7'si lise, % 17.1'i ilköğretim mezunudur. Madde bağımlılığı olmayan grubun ise % 45.2'si ortaokul, % 42.5'i lise, % 10.3'ü ilköğretim mezunudur. Ki-kare testi sonucuna göre, eğitim durumu açısından madde bağımlılığı olan ve olmayan katılımcıların farklılaşmadığı görülmüştür ($\chi^2_{2,286} = 5.340, p > .05$). Her iki

grubun anne baba eğitim durumlarının çoğunluğunu ilkökul mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre, anne baba eğitim durumu açısından gruplar arası anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir (anne eğitim durumu için: $\chi^2_{3,286} = 2.035$, $p > .05$; baba eğitim durumu için: $\chi^2_{4,286} = 2.762$, $p > .05$) (bkz. Tablo1).

Tablo 1

Madde Bağımlılığı Olan ve Olmayan Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		Madde Kullanım Bozukluğu Olan (N=140)		Madde Kullanım Bozukluğu Olmayan (N=146)	
		N	%	N	%
Cinsiyet	Kadın	11	7.9	6	4.1
	Erkek	129	92.1	140	95.9
Yaş	15-17	24	17.1	11	7.5
	18-20	68	48.6	73	50.0
	21-25	48	34.3	62	42.5
	Ort.	20.09		20.29	
	SS	2.47		1.49	
Katılımcı Eğitim Durumu	Okuma yazma yok	4	2.9	0	0
	İlkokul	24	17.1	15	10.3
	Ortaokul	58	41.4	66	45.2
	Lise	50	35.7	62	42.5
	Üniversite ve üstü	4	2.9	3	2.1
Anne Eğitim Durumu	Okuma yazma yok	29	20.7	26	17.8
	İlkokul	63	45.0	78	53.4
	Ortaokul	31	22.1	27	18.5
	Lise	15	10.7	11	7.5
	Üniversite ve üstü	2	1.4	4	2.7
Baba Eğitim Durumu	Okuma yazma yok	8	5.7	11	7.5
	İlkokul	80	57.1	74	50.7
	Ortaokul	25	17.9	36	24.7
	Lise	20	14.3	18	12.3
	Üniversite ve üstü	7	5.0	7	4.8

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde büyük çoğunluğun bekâr olduğu ve grupların bu açıdan farklılaşmadığı görülmektedir. Meslek durumuna göre madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların %17.9'u işsiz, %10'u öğrenci, %31.4'ü işçi ve %29.3'ü esnaf veya serbest meslekle uğraşmaktadır. Karşılaştırma grubunun %13.7'si işsiz, %7.5'i öğrenci, %37'si işçi ve %32.2'si esnaf veya serbest meslekle uğraşmaktadır. Uygulanan ki-kare testi sonucunda araştırma ve karşılaştırma grubunun mesleki açısından farklılaşmadığı görülmüştür ($\chi^2_{4,286} = 2.354$, $p > .05$).

Madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların madde kullanmaya başlama yaşı 15.6'tir (S=2.6; ranj: 9-24), madde kullanım süreleri ortalama 4.5 yıldır (S=2.6; ranj: 4 ay-11 yıl). Sürekli kullandıkları maddeler sorulduğunda, %40'ı (n=56) esrar, %40'ı (n=56) eroin, %11.4'ü (n=16) uçuucu madde (bali, çakmak gazı gibi) kullandıklarını belirtmiştir. İlk kullandıkları madde sorulduğunda, %72.1'i (n=101) esrarı, %17.9'u (n=25) uçuucu maddeleri ilk kez kullandıklarını belirtmiştir.

Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Katılımcıların EKRÖ ve Benlik Saygısı Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan katılımcıların, anne ve babalarından algıladıkları toplam ebeveyn kabul-reddi ve alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını bulmak için ayrı ayrı Mann-Whitney U Testi yapılmıştır (Tablo 2). Sıra ortalamaları dikkate alındığında madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların annelerinden ve babalarından algıladıkları toplam ebeveyn kabul-reddi puanı, madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcıların annelerinden ($U = 6732.50$, $p < .01$) ve babalarından ($U = 5961.50$, $p < .01$) algıladıkları toplam ebeveyn kabul-reddi puanından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Madde kullanım bozukluğu olanlar karşılaştırma grubuna göre annelerinden ve babalarından daha fazla ret algılamaktadır. Benzer durum EKRÖ ölçeğinin dört alt boyutu için de geçerlidir. Dolayısıyla madde kullanım bozukluğu olanlar karşılaştırma grubuna göre annelerinden daha fazla soğukluk/şefkat eksikliği ($U = 7069.50$, $p < .01$), düşmanlık/saldırganlık ($U = 7015.50$, $p < .01$), ihmal/kayıtsızlık ($U = 7853.50$, $p < .01$) ve ayrışmamış ret ($U = 5879.50$, $p < .01$) algılamaktadırlar. Benzer şekilde madde kullanım bozukluğu olanlar, karşılaştırma grubuna göre babalarından daha fazla soğukluk/şefkat eksikliği ($U = 6346.50$, $p < .01$), düşmanlık/saldırganlık ($U = 6195.50$, $p < .01$), ihmal/kayıtsızlık ($U = 6872.50$, $p < .01$) ve ayrışmamış ret ($U = 5498.50$, $p < .01$) algılamaktadırlar (bkz. Tablo 2).

Tablo 2

Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Katılımcıların Anneden ve Babadan Algıladıkları Toplam EKRÖ ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Madde Kullanım Bozukluğu Olanlar (N=140)		Madde Kullanım bozukluğu Olmayanlar (N=146)		U
	Sıra Ort. (Ort.)	Sıra Top. (SS)	Sıra Ort. (Ort.)	Sıra Top. (SS)	
EKRÖ Anneden Algılanan					
Sıcaklık/Şefkat	166.00	23240.50	121.92	17800.50	7069.50**
	37.70	11.73	31.78	9.95	
Düşmanlık/Saldırganlık	166.39	23294.50	121.55	17746.50	7014.50**
	29.11	9.42	24.73	9.27	
İhmal/Kayıtsızlık	160.40	22456.50	127.29	18584.50	7853.50**
	26.26	7.81	23.46	7.47	
Ayrışmamış Ret	174.50	24430.50	113.77	16610.50	5879.50**
	19.82	6.40	15.60	5.97	
Toplam Ebeveyn Kabul- Reddi	168.41	23577.50	119.61	17463.50	6732.50**
	112.88	31.45	95.57	28.28	
EKRÖ Babadan Algılanan					
Sıcaklık/Şefkat	171.17	23963.50	116.97	17077.50	6346.50**
	46.09	15.85	35.79	12.07	
Düşmanlık/Saldırganlık	172.25	24115.00	115.93	16926.00	6195.00**
	32.28	10.70	25.24	9.68	
İhmal/Kayıtsızlık	167.41	23437.50	120.57	17603.50	6872.50**
	32.57	11.25	26.01	7.52	
Ayrışmamış Ret	177.23	24811.50	111.16	16229.50	5498.50**
	21.99	7.43	16.26	6.08	
Toplam Ebeveyn Kabul- Reddi	173.92	24349.00	114.33	16692.00	5961.00**
	132.93	41.20	103.30	29.56	

**p<.01

EKRÖ/K'nın "kontrol boyutu" açısından farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan t-testi sonucuna göre, madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların anne ve babalarından algıladıkları kontrol, madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcıların annelerinden ($t = 2.71, p < .01$) ve babalarından ($t = 2.13, p < .05$) algıladıkları kontrolden anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Madde kullanım bozukluğu olan grubun benlik saygıları ise madde kullanım bozukluğu olmayan gruptan anlamlı olarak düşük bulunmuştur ($t = -9.10, p < .01$) (bkz. Tablo 3).

Tablo 3

Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Katılımcıların Benlik Saygısı, Anneden ve Babadan Algılanan ÇYS Boyutları ve EKRÖ/K Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

	Madde Kullanım Bozukluğu Olanlar (N=140)		Madde Kullanım Bozukluğu Olmayanlar (N=146)		t
	Ort.	SS	Ort.	SS	
Benlik Saygısı	26.46	5.02	31.42	4.18	-9.10**
Anneden Algılanan ÇYS Boyutları					
Kabul/İlgi	39.24	8.28	43.49	7.12	-4.65**
Sıkı Denetim/Kontrol	36.12	7.12	31.87	7.80	4.80**
Babadan Algılanan ÇYS Boyutları					
Kabul/İlgi	33.28	10.25	40.31	8.63	-6.26**
Sıkı Denetim/Kontrol	36.11	8.94	33.44	9.09	2.51*
EKRÖ/K Anneden Algılanan					
Kontrol	35.09	7.27	32.87	6.56	2.71**
EKRÖ/K Babadan Algılanan					
Kontrol	35.15	8.34	33.17	7.31	2.13*

* $p < .05$, ** $p < .01$

Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Katılımcıların Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan genç yetişkinlerin ebeveynlerinden algıladıkları ÇYS açısından fark olup olmadığını bulmak için Bağımsız Örneklem t-testi sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır. Madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların annelerinden ve babalarından algıladıkları kabul/ilgi, madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcıların annelerinden ($t = -4.65, p < .01$) ve babalarından ($t = -6.26, p < .01$) algıladıkları kabul/ilgiden anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Sıkı denetim/kontrol alt boyutu için yapılan t-testi sonuçlarına göre ise, madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların annelerinden ve babalarından algıladıkları puanlar, madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcıların annelerinden ($t = 4.80, p < .01$) ve babalarından ($t = 2.51, p < .05$) algıladıkları puanlardan anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle madde kullanım bozukluğu olan grup, karşılaştırma grubuna göre annelerinden ve babalarından daha az kabul/ilgi ve daha fazla sıkı denetim/kontrol algılamaktadır.

Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan katılımcıların annelerinden ve babalarından algıladıkları ÇYS kategorileri ve ki-kare testi bulguları Tablo 4'te sunulmaktadır. Ki-kare testi sonuçlarına göre, araştırma ve karşılaştırma grubunun annelerinden algıladıkları ÇYS'lerinin kategorik açıdan anlamlı

olarak farklılaştığı bulunmuştur ($\chi^2_{3,250} = 28.40$, $p < .01$). Madde kullanım bozukluğu olanların %14.2'si ($n=17$) annelerini izin verici/şımartan olarak algılamak, bu tarzın algısı madde kullanım bozukluğu olmayanlarda %38.5'e ($n=50$) çıkmaktadır. Madde kullanım bozukluğu olanların %35.8'i ($n=43$) annelerini otoriter olarak algılamak, madde kullanım bozukluğu olmayanların sadece %12.3'ü ($n=16$) annelerini otoriter olarak algılamaktadır.

Ki-kare testi sonuçlarına göre, madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan grupların babalarından algıladıkları ÇYS'leri kategorik açıdan anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($\chi^2_{3,265} = 31.78$, $p < .01$). Babalarını demokratik olarak algılayan madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların oranı %21.7 ($n=28$) iken, bu oran karşılaştırma grubunda fazla artmamakla birlikte %25.7'ye ($n=35$) çıkmıştır. Babalarını izin verici/ihmalkâr olarak algılayan madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların oranı %27.1 ($n=35$) iken, bu oran karşılaştırma grubunda %14.0'e ($n=19$) düşmektedir. Madde kullanım bozukluğu olanların %13.2'si ($n=17$) babalarını izin verici/şımartan olarak algılamak, bu tarzın algısı madde kullanım bozukluğu olmayanlarda %40.4'e ($n=55$) çıkmaktadır. Madde kullanım bozukluğu olanların %38'i ($n=49$) babalarını otoriter olarak algılamak, madde kullanım bozukluğu olmayanların %19.9'u ($n=27$) babalarını otoriter olarak algılamaktadır (bkz. Tablo 4).

Tablo 4

Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Katılımcıların Annelerinden ve Babalarından Algıladıkları ÇYS Kategorileri ve ki-kare Testi Bulguları

	Madde Kullanım Bozukluğu Olan (N=120)		Madde Kullanım Bozukluğu Olmayan (N=130)		
	N	%	N	%	χ^2
Anneden Algılanan ÇYS Kategorileri					
Demokratik	33	27.5	36	27.7	28.40**
İzin verici/İhmalkar	27	22.5	28	21.5	
İzin verici/Şımartan	17	14.2	50	38.5	
Otoriter	43	35.8	16	12.3	
Babadan Algılanan ÇYS Kategorileri					
Demokratik	28	21.7	35	25.7	31.78**
İzin verici/İhmalkar	35	27.1	19	14.0	
İzin verici/Şımartan	17	13.2	55	40.4	
Otoriter	49	38.0	27	19.9	

** $p < .01$

Tartışma

Madde kullanım bozukluğundaki sosyal risk faktörlerinden biri çocuğun yetiştiği ortamdır. Bu bağlamda araştırmalar madde kullanım bozukluğu olan ergen ve genç yetişkinlerin ailesini nasıl algıladığı üzerinde durmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan genç yetişkinlerin anne ve babalarından algıladıkları kabul ve reddi, yetiştikleri aile ortamındaki ebeveynlik stillerini nasıl algıladıklarını ve yetişilen ortamın oluşturduğu düşünülen benlik saygısını karşılaştırmaktır. Araştırmanın bulgularına göre, madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların olmayanlara göre, annelerinden ve babalarından daha fazla ret, soğukluk/şefkat eksikliği, düşmanlık/saldırganlık,

ihmal/kayıtsızlık ve ayrışmamış ret algılamaktadırlar. Bununla birlikte, madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkinler anne ve babalarından daha fazla kontrol algısına sahiptir. Benlik saygıları da madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcılardan anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Çocuk Yetiştirme Stilleri'nin boyutları açısından karşılaştırma yapıldığında, madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkinlerin annelerinden ve babalarından algıladıkları kabul/ilgi daha düşük bulunmuş, algılanan sıkı denetim/kontrol ise daha yüksek bulunmuştur. ÇYS kategorileri açısından bakıldığında, madde kullanım bozukluğu olan genç yetişkinler annelerini ve babalarını otoriter algılarken, madde kullanım bozukluğu olmayan genç yetişkinler annelerini ve babalarını daha çok izin verici/şımartan olarak algılamaktadırlar.

Madde kullanım bozukluğu olan grubun karşılaştırma grubuna göre, ebeveynlerinin her ikisinden de daha az sıcaklık şefkat, daha fazla düşmanlık/saldırganlık, ihmal/kayıtsızlık ve ayrışmamış ret algıladıkları bulgusu alanyazın ile örtüşmektedir (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2014; Campo ve Rohner, 1992; Coombs, Paulson ve Richardson, 1991; Haapasalo ve Virtanen, 1999; İnci, İpçi, Altıntoprak, Ardiç ve Ercan, 2016; Ozer, Flores, Tschann ve Pasch, 2011; Siyez, Gezginçi Gürçay ve Yüncü, 2012; Yüncü, Pala, Kabasakal, Kesebir ve Özbaran, 2015). Rohner ve Britner (2002), ebeveyn reddi ile evrensel olarak dört grup psikolojik uyum ve ruhsal sağlık problemi arasında ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu problemlerden biri de madde bağımlılığıdır.

EKRÖ/K'nın "kontrol boyutu" açısından yapılan karşılaştırma analizinde, her iki grubun ebeveynlerinden ılımlı düzeyde kontrol algılamasına rağmen, madde kullanım bozukluğu olanların olmayan gruba göre, hem anneden hem de babadan daha fazla kontrol algıladıkları bulunmuştur. Alanyazında bu konu üzerine tam bir uzlaşma bulunmamakla birlikte, ebeveyn kontrolü/gözetiminin ergenlerde alkol, madde kullanımını engellediği ve azalttığı sonucuna varılan kesitsel (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2014; Barnes ve Farrel, 1992; Becona ve ark., 2013; Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen ve Trapl, 2003) ve boylamsal (Duncan, Duncan., Biglan ve Ary, 1998; Steinberg, Fletcher ve Darling, 1994; Van der Vorst, Engels, Meeus ve Deković, 2006) araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları bu bulgular ile örtüşmemektedir. Ancak Yüncü, Pala, Kabasakal, Kesebir ve Özbaran' ın (2015) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, kontrol boyutu açısından madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Matejevic, Jovanovic ve Lazarevic (2014) ise madde kullanım sorunu olan ergenlerin babalarını aşırı korumacı olarak algıladıklarını bulmuşlardır.

Her ne kadar alanyazın bulguları algılanan kontrol/gözetim arttıkça madde kullanım bozukluğunun engellenebileceğine işaret ediyor bulunsa da, mevcut çalışmada madde kullanım bozukluğu olanlar olmayan gruba göre daha fazla kontrol algılamışlardır. Bu sonuç, aile ortamına ilişkin algı ile de ilişkilendirilebilir. Algılanan kontrol ve gözetimin olumlu sonuç verebilmesi için aile ortamının da olumlu olarak algılanması gerekmektedir. Bu çalışmanın örnekleminde madde kullanım bozukluğu olan grubun anne babalarını büyük oranda reddedici olarak algılamalarının, aileden kontrol algılasalar da olumlu sonuçları yansıtmayabileceğini düşündürmüştür. Nitekim bu konuda Coombs ve Landsverk (1988) sıcak ve güvenli ilişkilerin yaşandığı aile ortamında, ebeveynlerin kontrol etme çabalarının çocuklarını problemli davranışlardan korumada daha etkili olduğunu belirtmektedir. Madde kullanım bozukluğu olan katılımcılarda kontrol boyutunun anlamlı düzeyde daha fazla olmasının, hem annelerini hem de babalarını otoriter olarak algılamasıyla uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Otoriter çocuk yetiştirme stilinde sıkı denetim ve kontrolün yüksek, kabul ve sevginin düşük olduğu belirtilmektedir (Steinberg, Fletcher ve Darling, 1994).

ÇYS'nin ilk boyutu (kabul/ilgi) açısından yapılan karşılaştırma sonuçlarına göre, madde kullanım bozukluğu olan grup, karşılaştırma grubuna göre annelerinden daha az kabul/ilgi algılamaktadırlar. Bu durum babalar için de aynıdır. Dolayısıyla madde kullanım bozukluğu olanlar hem annelerinden hem de babalarından daha az kabul/ilgi algılamaktadırlar. Bu bulgular alanyazınla uyumlu bulunmuştur (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2014; İnci, İpçi, Altıntoprak, Ardiç ve Ercan, 2016; Ozer, Flores, Tschann ve Pasch, 2011; Siyez, Gezginci Gürçay ve Yüncü, 2012).

ÇYS ölçeğinin iki boyutunun çaprazlamasından elde edilen sınıflamalar temelinde anne ve baba için yapılan karşılaştırma sonuçları, araştırma ve karşılaştırma grubu arasında anlamlı farklar olduğunu göstermektedir. Madde kullanım bozukluğu olanların karşılaştırma grubuna göre annelerini daha fazla otoriter ve daha az izin verici/şımartan olarak algılamaktadırlar Madde kullanım bozukluğu olmayanlarda bu durum tam tersidir. Madde kullanım bozukluğu olmayanlar annelerini en çok izin verici/şımartan ve en az otoriter tarzda algılamışlardır. Genç yetişkinlerin babalarından algıladıkları çocuk yetiştirme stillerine baktığımızda ise, madde kullanım bozukluğu olan katılımcıların babalarını en çok otoriter, en az izin verici/şımartan tarzda algılamaktadırlar. Madde kullanım bozukluğu olmayan katılımcılar ise en çok izin verici/şımartan en az izin verici/ihmkâr algıladıkları görülmüştür. Alanyazında demokratik çocuk yetiştirme stiline ergenlerin düşük madde kullanımı ile ilişkili olduğu belirtilmekle birlikte (Adalbjarnardottir ve Hafsteinsson, 2001; Berge, Sundell, Öjehagen ve Håkansson, 2018), kapsamlı bir meta analiz çalışmasının sonuçları, demokratik stiline yanı sıra izin verici/şımartan çocuk yetiştirme stiline ergenlerdeki düşük madde kullanımı ile ilişkili olduğu göstermektedir. Ebeveynlerini otoriter ve izin verici/ihmkâr algılayan ergenlerin madde kullanımının da yüksek olduğu belirtilmektedir (Calafat, García, Juan, Becoña ve Fernández-Hermida, 2014).

Benlik saygısı açısından karşılaştırıldığında madde kullanım bozukluğu olan grubun benlik saygılarının daha düşük olduğu görülmektedir (Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014). Bu durum EKAR Kişilik Alt Kuramında öngörüldüğü gibi çıkmıştır. Kişilik alt kuramına göre reddedilmeye maruz kalanlar, olumsuz öz-saygı ve öz-yeterlilik geliştirirler. Bu durum kuramda sembolik etkileşim teorisi ile şu şekilde açıklamaktadır. Reddedilen kişiler kendilerini, ret eden kişilerin gözüyle değerlendirmekte ve ebeveyni tarafından sevilmeyen, değersiz olarak görülen ve reddedilen çocuk, kendisini ebeveyninin gördüğü gibi sevilmeye layık olmayan ve değersiz biri olarak görmektedir (Rohner, 1986, 2004).

Sonuç olarak, madde kullanım bozukluğunda aile ortamının, araştırmada kullanılan değişkenlerle ölçülen veriler ve yapılan karşılaştırmalar ışığında daha olumsuz ve reddedici olduğu söylenebilir. Benzer şekilde bu bulgular, madde kullanım bozukluğu olan grubun sıcaklık, şefkat ve kabulden uzak reddedici bir aile ortamında yetiştiğine işaret etmektedir. Aile ortamında ebeveynlerin fiziksel ve psikolojik olarak eksikliklerinin hissedildiği, çocuğun ihtiyaçlarına karşı ihmal ve kayıtsızlıkların yaşandığı söylenebilir.

Mevcut çalışmanın kısıtlılıkları arasında araştırma grubundaki katılımcıların madde kullanım bozukluğu tedavi sürecinde, özellikle yatarak tedavi olanların, anketleri doldururken dikkatlerini toplamakta zorluk çektikleri gözlenmiştir. Katılımcılardan soruları yanıtlarken madde kullanım bozukluğu olmadan önceki çocukluk yaşantılarını düşünerek yanıtlamaları istenmişse de, cevaplara katılımcılar ve aileleri arasındaki mevcut olumsuz ilişkilerin de yansiyebileceği düşünülmektedir. Madde kullanım bozukluğu ile sosyal çevrenin bir parçası olan aile ile olan ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, arkadaş ilişkilerinin ele alınmamış olması bir diğer kısıtlılıktır. Anne ve babalarından ret algılayan ergenlerin, kabul algılayanlara

göre daha fazla problemlili arkadaşlıklar edinme olasılıkları olabilir. Diğer bir kısıtlılık ise, örneklemin çoğunluğunun alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki katılımcılardan oluşmasıdır. Bu bağlamda örneklemin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eder nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçlar ışığında madde kullanım bozukluğu ve bağımlılığın giderek arttığı ve madde kullanım yaşının düştüğü günümüzde öncelikli olarak ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çocuk yetiştirme ve çocukla ilgilenmenin daha çok annenin görevi olduğu konusundaki anlayışın yanlış olduğu, babaların çocuk yetiştirmede anneler kadar etkili olduğu, hatta özellikle madde bağımlılığı gibi problem davranışlar konusunda baba ile çocuk arasındaki sıcaklığın daha önemli olduğu konusunda ailelerde farkındalık oluşturulmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Bunun hem gençlerin tedavi sürecinde kliniklerde aileleriyle yapılan toplantılarda ele alınmasının, hem de önleyici bir faktör olarak okullardaki aile toplantılarında bu konuda yapılacak bilgilendirmenin önemli olacağı düşünülmektedir. Madde kullanım bozukluğunda sosyal risk faktörleri arasında önemli bir etkenin arkadaş çevresi olduğunu gözlenmesi nedeniyle ileride yapılacak çalışmalarda arkadaş çevresinin ve aile yaşantısının madde kullanım bozukluğu ile olan ilişkisin birlikte ele alınması önerilmektedir. Bir diğer önemli konu ise, alanyazındaki *kontrol* kavramının psikolojik kontrol, fiziksel kontrol, gözetim, denetleme gibi farklı ölçütlerinin bulunmasıdır. Bu bağlamda Madde kullanım bozukluğunda algılanan *kontrol* ile ilişkili yapılacak çalışmalarda kontrol kavramında bir ayrıma gidilmesinin ve derecelendirme yapılarak kullanılmasının daha detaylı sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Adalbjarnardottir, S. ve Hafsteinsson, L. G. (2001). Adolescents' perceived parenting styles and their substance use: Concurrent and longitudinal analyses. *Journal of Research on Adolescence*, 11(4), 401-423.
- Aydoğdu, H. ve Olcay Çam, M. (2013). Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri, anne baba tutumları ve sosyal destek algıları yönünden karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 4(3), 137-144.
- Bahçıvan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 61-74.
- Barnes, G. M. ve Farrel, M. P. (1992). Parental Support and Control as Predictors of Adolescent Drinking, Delinquency and Related Problem Behaviours. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 763-776.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. *Child Development*, 37, 887-907.
- Baumrind, D. (1968). Authoritarian vs. Authoritative Parental Control. *Adolescence*, 3, 255-272.
- Becoña, E., Martínez, Ú., Calafat, A., Fernández-Hermida, J. R., Juan, M., Sumnall, H., ... ve Gabrhelik, R. (2013). Parental permissiveness, control, and affect and drug use among adolescents. *Psicothema*, 25 (3), 292-298.
- Berge, J., Sundell, K., Öjehagen, A. ve Håkansson, A. (2016). Role of parenting styles in adolescent substance use: results from a Swedish longitudinal cohort study. *BMJ open*, 6(1), 1-9.
- Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D. ve Trapl, E. S. (2003). Parental Monitoring, Negotiated Unsupervised Time, and Parental Trust: The Role of Perceived Practices in Adolescent Health Risk Behaviors.

- Calafat, A., García, F., Juan, M., Becoña, E. ve Fernández-Hermida, J. R. (2014). Which parenting style is more protective against adolescent substance use? Evidence within the European context. *Drug & Alcohol Dependence*, 138, 185-192.
- Campo, A. T. ve Rohner, R. P. (1992). Relationships between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment, and substance abuse among young adults. *Child Abuse & Neglect*, 16, 429-440.
- Coombs, R. H. ve Landsverk, J. (1988). Parenting Styles and Substance Use during Childhood and Adolescence. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 473-482.
- Coombs, R. H., Paulson, M. J. ve Richardson, M. A. (1991). Peer vs. parental influence in substance use among Hispanic and Anglo children and adolescents. *Journal of youth and adolescence*, 20(1), 73-88.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- DeHart, T., Pelham, B. W., & Tennen, H. (2006). What lies beneath: Parenting style and implicit self-esteem. *Journal of experimental social psychology*, 42(1), 1-17.
- Denton, R.E. ve Kampfe, C. M. (1994). The relationship between family variables and adolescent substance abuse: A literature review. *Adolescence*, 29(114), 475-495.
- Duncan, S. C., Duncan, T. E., Biglan, A. ve Ary, D. (1998). Contributions of the Social Context to the Development of Adolescent Substance Use: A Multivariate Latent Growth Modeling Approach. *Drug and Alcohol Dependence*, 50, 57-71.
- EMCDDA (2006). *Ulusal Raporu (2005 Verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası. "Türkiye": Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular.* http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%2006_SON.pdf
- EMCDDA (2009). *Ulusal Raporu (2008 Verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası. "Türkiye": Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular.* http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%2008_SON.pdf
- EMCDDA (2011). *Ulusal Raporu (2010 Verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası. "Türkiye": Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular.* <http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%20011.pdf>
- EMDDDA (2015). *Ulusal Raporu (2014 Verileri). Reitox Ulusal Temas Noktası. "Türkiye". TUBİM, Ankara.* <http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%20015.pdf>
- Güleç, G., Köşger, F., & Eşsizoglu, A. (2015). DSM-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(4), 448-460.
- Haapasalo, J. ve Virtanen, T. (1999). Paths between childhood emotional and other maltreatment and psychiatric problems in criminal offenders. *Journal of Emotional Abuse*, 1(4), 15-35.
- Harter, S. (2003). The development of self-representations during childhood and adolescence. M. R. Leary & J. P. Tangney (Ed), *Handbook of self and identity* içinde (s. 610-642). New York, NY, US: The Guilford Press.
- Hummel, A., Shelton, K. H., Heron, J., Moore, L. ve Bree, M. (2013). A systematic review of the relationships between family functioning, pubertal timing and adolescent substance use. *Addiction*, 108(3), 487-496. doi:10.1111/add.12055

- Hundleby, J. D. ve Mercer, G. W. (1987). Family and friends as social environments and their relationship to young adolescents' use of alcohol, tobacco, and marijuana. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 151-164.
- İnci, S. B., İpçi, M., Altıntoprak, A. E., Ardıç, Ü. A. ve Ercan, E. S. (2016). Esrar bağımlılarında çocuklukta algılanan ebeveyn kabul reddinin çocukluk çağı travma yaşantıları, kendine zarar verme davranışı ve intihar düşüncesi ile ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 17(3), 95-107.
- Jones, J. D., Ehrlich, K. B., Lejuez, C. W. ve Cassidy, J. (2015). Parental knowledge of adolescent activities: Links with parental attachment style and adolescent substance use. *Journal of Family Psychology*, 29(2), 191-200.
- Kaya, Z., Yüncü, Z. ve Karaca, R. (2014). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde kişilik ve psikolojik özellikler ile benlik saygısının incelenmesi. *Current Psychiatry and Psychoneuropharmacology*, 4(2), 5-13.
- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. P. H. Mussen, E. M. Hetherington, (Ed.), *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development* içinde (s.1-101). New York: Wiley.
- Matejevic, M., Jovanovic, D. ve Lazarevic, V. (2014). Functionality of family relationships and parenting style in families of adolescents with substance abuse problems. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128, 281-287.
- Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S. ve Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting style in adolescents: associations with self esteem, depression, and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 16, 39-47.
- Ozer, E. J., Flores, E., Tschann, J. M. ve Pasch, L. A. (2013). Parenting style, depressive symptoms, and substance use in Mexican American adolescents. *Youth & Society*, 45(3), 365-388. doi: 10.1177/0044118X11418539.
- Rohner, R.P. (1975). *They Love Me, They Love Me Not: A Worldwide Study Of The Effects Of Parental Acceptance and Rejection*. New Haven, CT: HRAF Press.
- Rohner, R. P. (1986). *The Warmth Dimension: Foundations of Parental Acceptance-Rejection Theory*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Rohner, R. P. (2016). Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory (IPARTheory), methods, evidence, and implications. Retrieved June, 25, 2018.
- Rohner, R. P. ve Britner, P. A. (2002). Worldwide Mental Health Corrolates of Parental Acceptance-Rejection: Review of Cross-Cultural and Intracultural Evidence. *Cross-Cultural Research*, 36(1), 16-47.
- Rohner, R. P. ve Khaleque, A. (2005). *Handbook For The Study of Parental Acceptance Rejection*. Storrs CT: Rohner Research Publications.
- Rohner, R. P. ve Melendez, T. (2008). Parental acceptance-rejection theory studies of intimate adult relationships. *Cross-Cultural Research*, 42(1), 5-12.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Siyez, D. M., Gezginçi Gürçay, E. ve Yüncü, Z. (2012). Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin çocukluk dönemi aile yaşantılarına ilişkin algıları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 299-305.
- Steinberg, L., Fletcher, A. ve Darling, N. (1994). Parental Monitoring and Peer Influences on Adolescent Substance Use. *Pediatrics*, 93(6), 1060-1064.
- Steinberg, L., Mounts, N. S., Lamborn, S. D. ve Dornbusch, S. M. (1991). Authoritative parenting and adolescent across varied ecological niches. *Journal of Research on Adolescence*, 1(1), 19-36.

- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-58.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2007). *Sosyal Psikoloji* (2. baskı). (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Türkiye Uyuşturucu Raporu (2018). T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Daire Başkanlığı. Ankara.
<http://www.narkotik.pol.tr/Duyurular/Documents/2018%20TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU.pdf>
- Van der Vorst, H., Engels, R. C., Meeus, W. ve Deković, M. (2006). Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: A longitudinal study. *Psychology of addictive behaviors*, 20(2), 107-116.
- Van Ryzin, M. J., Fosco, G. M. ve Dishion, T. J. (2012). Family and peer predictors of substance use from early adolescence to early adulthood: An 11-year prospective analysis. *Addictive Behaviors*, 37, 1314-1324. doi:10.1016/j.addbeh.2012.06.020.
- Varan, A. (2003). *Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EKAR/K) ve Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ) Çocuk Formlarının Türkiye Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması* (Yayımlanmamış çalışma). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Varan, A. (2003). *Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EKAR/K) ve Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ) Yetişkin Formları ile Eş Kabul-Red/Kontrol Ölçeği (EşKAR/K) Formlarının Türkiye Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması* (Yayımlanmamış Çalışma). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Weiten, W. ve Lloyd, M. A. (2006). *Psychology Aplied to Modern Life: Adjustment in the 21st Century*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Wills, T. A., Resko, J. A., Ainette, M. G. ve Mendoza, D. (2004). Role of parent support and peer support in adolescent substance use: a test of mediated effects. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(2), 122-134. doi: 10.1037/0893-164X.18.2.122
- Yüncü, Z., Pala, S., Kabasakal, Z.T., Kesebir, S. ve Özbaran, B. (2015). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde ebeveyn kabul reddi ve kimlik statüleri. *Literatür Sempozyum*, 7, 23-31.